

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

идеяларды шығару және оларды енгізу мақсатында арнайы оқыту үшін материалдық және қаржылық жағдай жасай отырып, олар өздерінің бәсекеге қабілеттілігі мен әлемдік нарықтардағы көшбасшылығының тұрақты өсуін қамтамасыз етеді [5].

Қазіргі уақыттағы технологиялық жаңарудың маңызды ерекшелігі ауқымының жаһандылық сипаты және әлеуметтік-экономикалық дамуы әртүрлі деңгейдегі елдерге жаңа технологияларды енгізуінің жоғары қарқыны болып табылады. Оларды енгізудің табыстылығы көбінесе қалыптасқан өндірістік қатынастарға байланысты, бірінші кезекте әлеуметтік және еңбек қатынастарына тәуелді, себебі "жаңаның" "ескіргенді" қаншалықты жылдам және тиімді ығыстырып шығаратындығы кәсіпорын қызметкерлерінің қабылдағыштығы мен жігерлігіне байланысты. Технологиялық жаңартудағы ең күрделісі еңбектің және еңбек қатынастарының мәні мен мақсатын түсіну, жұмыс берушілер мен қызметкерлердің экономикалық ойлауы мен мінез-құлқын қайта құру болып табылады [6].

Қоғамда еңбек жұмыс берушіге және қызметкерге – еңбек субъектілеріне "өз" қызығушылығын: пайда мен еңбекақы алуға мүмкіндік беретін өмірлік игіліктер құруға бағытталған деп саналады. Біздің көзқарасымыз бойынша, мұндай түсінік еңбек қатынастарының мәнін шектейді және еңбек қатынастарының құрамындағы, адам мен барлық қоғамның өміріндегі эволюциялық өзгерістерді қадағалауға мүмкіндік бермейді. Егер технологиялық трансформация процесінің және адам мен қоғам өміріндегі еңбектің рөлдік маңызы арасындағы байланысты бақылайтын болсақ, алғашқы кезеңдерде өмір еңбекке бағынса, одан кейінгі кезеңдерде еңбек біртіндеп тек адам мен қоғамның әл-ауқатын жақсартудың құралына айналатынын байқауға болады. Ал жұмыстан бос уақыт жоғары өмір сапасының көрсеткіші болып табылады.

Цифрландыру жаңа жұмыс орындарын құрумен қатар, бар жұмыс орындарын түрлендіруде және жаңа тапсырмаларды орындау үшін жұмысшылардан жаңа дағдыларды талап етуде. Сондықтан одан әрі инновациялар мен экономикалық өсу, ең алдымен, адами капиталдың даму деңгейіне байланысты болады. Бұл өмір бойы үздіксіз біліктілікті арттыру және жаңа білім алу қажеттілігін тағы бір рет көрсетеді [2].

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Mdwaba M. Twentiethanniversary of the1998 ILO Declarationon Fundamental Principles and Rightsat Work. –2018.
2. Puerta M.S. Labor Market Policy Research for Developing Countries: Recent Examples from the Literature What do we know and what should we know? –The World Bank. – 2010.
3. Asliturk E. Skills In The Digital Economy: Where Canada Stands And The Way Forward // The Information and Communications Technology Council. –Ottawa, Canada. –2016. <https://www.ictc-ctic.ca/wp-content/uploads/2016/05>.
4. Сулейменов А. Чего ждаты от рынка труда в Казахстане. – 2018. https://liter.kz/ru/news/show/53245-chego_zhdaty_ot_ryn-ka_truda_v_kazahstane
5. Төлегенова М.С., Төлебаева А. Цифрлық экономикаға көшу жағдайында Қазақстандағы еңбек нарығын трансформациялау // The Journal of Economic Research&Business Administration. - №1(127). - 2019. -С.266-273.
6. The Futureof Jobs Reports 2018. –World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf.

ӘОЖ 553.33

ҚАНЫШ СӘТБАЕВТЫҢ ГЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢАЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Төлегенова Арайлым, Уалиакбаров Біржан

tulegenova.arailym2003@gmail.com

6B04102-Экономика мамандығының 3-курс студенті

Қаныш Сәтбаев – әлемге әйгілі ғалым. Оның геологияның ғылым ретінде дамуына қосқан үлесі ерекше бағаланады. Қаныш Имантайұлы Қазақстанда әлі күнге дейін еліміздің экономикалық жағдайы мен дамуына әсер етіп отырған ауқымды жобаларды әзірлеуге және жүзеге асыруға атсалысты [1].

Көрнекті геолог, ғылымның көрнекті ұйымдастырушысы, ірі мемлекет және қоғам қайраткері Сәтбаев есімін өз халқының тарихына алтын әріптермен жазды. Академик Қ.Сәтбаевтың ұлылығын асыра бағалау қиын емес! Ғылымның көптеген салаларында энциклопедиялық білімге ие болған жоғары эрудиция тұлғасы Сәтбаев елімізге интеллектуалдық, ғылыми даму тенденциясын белгіледі, соның нәтижесінде қазақстандық қоғам ағартушылық қоғамнан интеллектуалды, ғылыми және кәсіби қоғамға айналды. Дәл ұлы ғалымның сіңірген еңбегінің арқасында халқымыздың, жастарымыздың және еліміздің бүгінгі инновациялық және ғылыми әлеуетінің негізі қаланды [2].

Академик Қаныш Имантайұлы Сәтбаевты сөз еткенде көз алдымызға мыс кені Жезқазған еріксіз түседі. Қаныш Имантайұлы өз сөзімен айтқанда, 15 жыл өмірін тікелей «Жезқазған үшін күреске» арнап, өмірінің соңына дейін Үлкен Жезқазғанның қалыптасуы мен дамуына жіті көңіл бөлді. Тіпті тағдыр тәлкегіне бірнеше күн қалғанда, соңғы емделуге ауруханаға барар алдында Жезқазған кен-металлургия комбинатының директоры В.В. Гурба мен Қарағанды облысының партия жетекшісі Н.В. Банников қабылдауда бұрынғы Одақтың Министрлер Кеңесінің Төрағасы Н. Косыгин және Жезқазғанға көмектесу бойынша жаңа шаралар қабылдауға қол жеткізді [3].

1932 жылы Қ.И.Сәтбаев «Жезқазған мыс-кенді өңір және оның пайдалы қазбалары» атты тұңғыш ғылыми монографиясын жариялады. Бұл кезде Жезқазған кендерінде ағылшын мамандары мен Халық Комиссарлар Кеңесінің Геология комитетінің қызметкерлері айтқан 60 мың тонна емес, 2 миллион тоннадан астам мыс бар екені анықталды. Бұл Қ.И.Сәтбаевтың ғылыми көрегендігінің дәлелі болды [4].

Елбасы Н.Ә. Назарбаев және көптеген академик Қ.И. өмірбаянын зерттеушілер, Сәтбаевтың, Ұлы Отан соғысы жылдарында Орал танк зауыттарында сауытты болатты балқытуды арттыру үшін ашқан Жезді кен орнынан марганец рудасын өндіру мен тасымалдауды ұйымдастырудағы ғалымның орасан зор рөлін бірнеше рет және егжей-тегжейлі баяндады [5].

Жезқазған (Қазақстан, Қарағанды облысы, Жезқазған ауданы) – 3000 жылдан астам белгілі мыс рудаларының («мыс құмтастары») кен орны. Бірінші сипаттама 1771 жылы Ресей Ғылым академиясының құжаттарында. Жүйелі зерттелуі – 1920 жылдан. Игерілуі – 1928 жылдан. Қазіргі уақытта 2 карьер және 3 шахта жұмыс істейді. Cu, Zn, Pb алынады, сонымен қатар атом өнеркәсібінде қолданылатын Os187 [6].

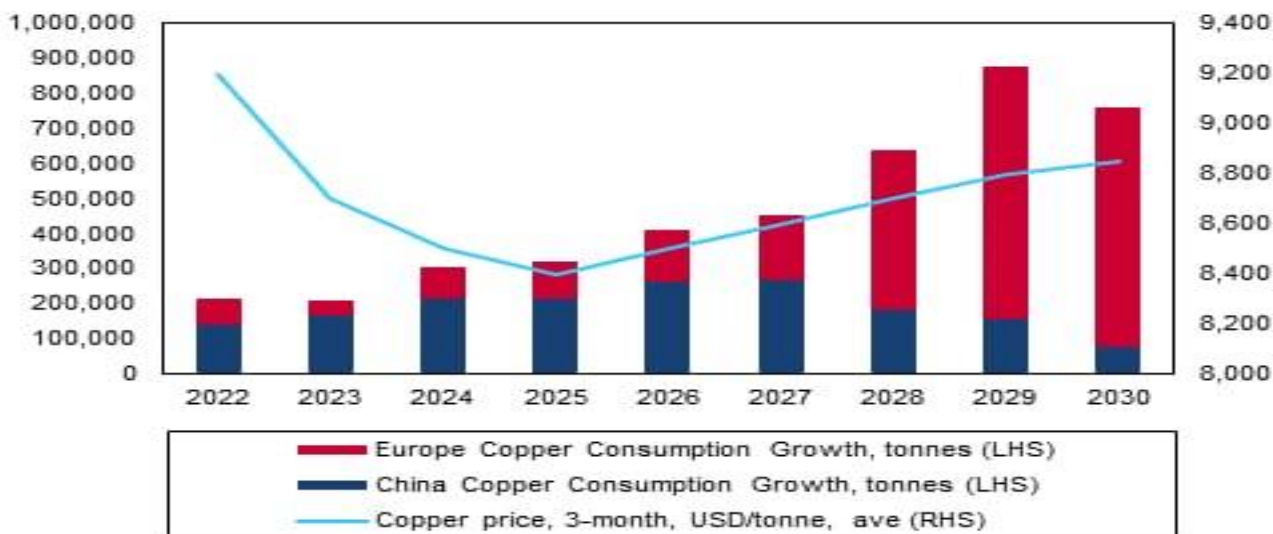
Кесте – 1. Қазақстанда мыс кендері мен концентраттарының экспорты, мың тонна

Атауы	2020 жыл	2021 жыл
Қытай	644,4	583,7
Ресей	201,5	55,6
Өзбекстан	37	45
Германия	1,2	1,8

Ескерту - [7] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылды

Қазақстандағы мыс кені мен концентраттарын өндіру негізінен экспортқа бағытталғанын айта кеткен жөн. Мыс кені мен концентраттары экспортталды, Қытайға 2021 жылы өткен жылмен салыстырғанда (-9,1%) Ресейге (-72.9%), Өзбекстанға (+72.6 есе), Германия (+51.9%). Тазартылған мыс пен кеннің негізгі тұтынушысы – Қытай. Олар Ресейге, Германияға, Түркияға және басқа да елдерге жеткізіледі. Бұл ретте қазақстандық мыс

өндірушілердің сату бағасы қыркүйекте 3,9 млн теңгеге жетті, бұл бір жыл бұрынғы көрсеткіштен 45,5%-ға жоғары. Әлемдік бағаларға келетін болсақ, 25 қазанда ол тоннасына 10 мың долларды құрады [7].



Сурет - 1. Еуропа және Қытай – мыс бағасы мен тұтынудың әлемдік өсуі (2022–2030)
Ескерту - [8] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылды

Экспорттық инфрақұрылымды жалғастыру 2025-2026 жылдардан кейін еуропалық нарықтарға экспорт үшін қосымша мүмкіндіктер туғызады, өйткені Еуропадағы мыс сұранысының өсуі Қытайдағы өсімнен асып түседі. Қыркүйектің 3-інде өткен Ресейдің Шығыс экономикалық форумында президент Тоқаев 1,69 миллиард АҚШ доллары көлеміндегі инвестиция жаңа теміржол желісін салуға, кедергілерді жоюға және Қытай шекарасындағы Достықтан Мойынтыдағы Каспий теңізіне дейінгі бағытты электрлендіруге жұмсалатынын мәлімдеді. Жұмысты 2025 жылға дейін аяқтау жоспарлануда. Жоба Еуропа мен Қытайды Оңтүстік Кавказ және Орталық Азия арқылы байланыстыратын Орта дәліздің жүк тасымалдау мүмкіндіктерін кеңейтеді. Жаңа теміржол бағыты контейнерлік және сусымалы жүк өткізу қабілетін айтарлықтай арттырады деп күтілуде. Түркиядағы Измиттен Қытайдағы Сианьға дейінгі пойыздар бұл бағытта шамамен 12 күнді алады, бұл бұрын екі айға дейін созылуы мүмкін жеткізу уақытын қысқартады. Ортаңғы дәліздегі H12021 қозғалысы бар болғаны 11 084 TEU деп бағаланды, дегенмен мұны маршруттағы әлі де шектеулі брондаулармен түсіндіруге болады. Бұл кеңейтулер қуаттылықты бес есе арттырады деп күтілуде [8].



Сурет - 2. Қазақстанның пайдалы қазбалар бойынша жағдайы
Ескерту - [9] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылды

2020-2022 жылдары геологиялық барлауға мемлекеттік инвестиция көлемі 30 млрд теңгені құрады. Қазіргі уақытта Қазақстан салаға инвестицияның төмен қарқынымен сипатталады. Оның 1 км² үшін бар болғаны 11 доллар тұрады. Мысалы, Австралияда 167 доллар, ал Канадада 203 доллар. Мұндай инвестициялар осы елдердің өмір сүру деңгейінде көрінетін көрінетін нәтижелер әкеледі [9].

Қорыта айтқанда, Қаныш Сәтбаевтың Қазақстанның ғылыми-өндірістік дамуындағы елеулі рөлі аса зор. Сәтбаев маңызды пайдалы қазбалар кен орындарын ашып, игеруге үлес қосып қана қоймай, еліміздің ауыл шаруашылығынан индустриалды-ғылыми салаға айналуына орасан зор ықпал етті. Оның ғылымға қосқан үлесі геологиялық зерттеулермен ғана шектелмейді; Қазақстандағы ғылыми мәдениет пен әдістеменің негізін қалап, кейінгі ұрпақ ғалымдары мен ғылыми жұмысқа қызығушылық танытқан жастарға үлгі болды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қаныш Сатпаев: биография и вклад в науку. 19 января 2021. <https://www.nur.kz/family/school/1697932-kanysh-satpaev-biografia-i-vklad-v-nauku/>
2. Выдающаяся роль великого ученого в развитии Казахстана. 15 марта 2019. <https://satbayev.university.ru/news/vydayushchayasya-rol-velikogo-uchenogo-v-razviti-i-kazahstana>
3. Сатпаев и Большой Жезказган. 10.04.2020. http://zhezvesti.kz/news/satpaev_i_bolshoj_zhezkazgan/2020-04-10-4302
4. Сатпаев Қаныш Имантаевич. <https://e-history.kz/ru/prominent-figures/show/12634>
5. Қаныш Сатпаев. <https://iie.kz/?p=25712&lang=ru>
6. Жезказган_минералы. <https://geo.web.ru/druza/l-Dzhez.htm>
7. Саруар А. Хозяин медной страны: сколько металла Казахстан произвел и продал за рубеж. 27.10.2021. <https://ism.kz/sostoyanie-rynka-medi-v-kazahstane-infografika>
8. Kazakhstan Copper Output Sees Growth Ahead, But Political Risks Rising. 31 Jan, 2022. <https://www.fitchsolutions.com/bmi/commodities/kazakhstan-copper-output-sees-growth-ahead-political-risks-rising-31-01-2022?amp>
9. Казахстан возобновляет активный поиск новых месторождений полезных ископаемых. 13 Май 2022. https://www.inform.kz/amp/kazakhstan-vozobnovlyaet-aktivnyy-poisk-novyh-mestorozhdeniy-poleznyh-iskopaemyh_a3932638